

ВІГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Савченко Лариси Олексіївни на дисертацію Нечепорук Яни Сергіївни на тему: «Іншомовна підготовка в історії розвитку вітчизняної професійної освіти у льотних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Інтеграція у світове економічне співтовариство передбачає визнання нової ролі іноземної мови як міжнародного інструменту професійного спілкування, що сприяє підвищенню мотивації вивчення іноземних мов технічними спеціалістами держави. Серед них особливе місце посідають фахівці авіаційної галузі. Міжнародна організація цивільної авіації (International Civil Aviation Organization, ICAO) визнає однією із обов'язкових умов діяльності авіаційного персоналу – володіння англійською мовою на робочому рівні (the 4th Operational Level).

Все це сформувало для України, як для інвестиційно привабливої країни, потребу у вивченні та оволодінні англійською мовою, як мовою міжнародного спілкування фахівців авіаційній галузі. Присутня необхідність розглянути як зміна освітніх парадигм вплинула на вирішення проблеми іншомовної підготовки фахівців льотної галузі. Відтворення цілісної картини іншомовної підготовки у льотних навчальних закладах України в окреслений історичний період є важливим і актуальним завданням історико-педагогічної науки. Актуальність теми не викликає сумнівів.

Аналіз рукопису дисертації Нечепорук Я.С. її монографії та інших наукових і науково-методичних матеріалів свідчить про вагомий теоретичний і практичний доробок докторантки з досліджуваної проблеми, що має прогностичне значення. Проаналізовано історіографію та джерельну базу обраної проблеми. Досліджено особливості реорганізації іншомовної професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців у льотних закладах освіти України середини ХХ – початку ХХІ ст..

Відзначимо, що дисертаційне дослідження відповідає науковому напрямку досліджень кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний № 0116U003481).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи підтверджують такі результати

1. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження. Конкретизовано науковий рівень методології у дисертаційному дослідженні та представлений такими підходами, як: особистісний, компетентнісний, акмеологічний.

2. Проаналізовано історіографію та джерельну базу дослідження.

3. Проаналізовано особливості реорганізації іншомовної професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців у льотних навчальних закладах України середини ХХ – початку ХХІ ст..

4. Визначено та обґрунтовано періодизацію розвитку іншомовної професійної льотної підготовки України.

5. Досліджено зміст, форми, методи організації іншомовної підготовки льотних навчальних закладів у визначених періодах її розвитку.

6. Актуалізовано перспективні можливості творчого використання результатів дослідження, що ефективно впливатимуть на стан професійної іншомовної підготовки у льотних закладах України та на рівень володіння іноземною мовою майбутніх авіафахівців.

Нові факти одержані здобувачем. Дисертація Нечепорук Я.С. комплексним дослідженням, у якому вперше цілісно та всебічно охарактеризовано теорію і практику іншомовної підготовки в історії розвитку вітчизняної професійної освіти у льотних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.), з'ясовано її теоретичні, організаційні та змістові засади; визначено та обґрунтовано періодизацію іншомовної підготовки в історії розвитку вітчизняної професійної освіти у льотних навчальних закладах України в означених хронологічних межах. *Уточнено:* провідні аспекти, положення, що складають теоретичні основи професійної іншомовної підготовки в авіаційній галузі; поняттєвий апарат дослідження: «професійна підготовка», «готовність до діяльності», «професійна іншомовна підготовка майбутніх авіаційних фахівців». *Подальшого розвитку* в дослідженні набули: історіографія та класифікація джерельної бази дослідження; вивчення конкретно-історичних умов (соціальні, економічні, політичні) становлення та розвитку професійної іншомовної підготовки в авіаційній галузі; нормативно-законодавчої бази професійної іншомовної підготовки авіаційних фахівців в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; навчально-методичне забезпечення процесу іншомовної підготовки майбутніх авіафахівців в умовах дистанційної освіти. *До наукового обігу* введено маловідомі та раніше невідомі архівні матеріали, які забезпечують усебічне дослідження теорії і практики розвитку професійної іншомовної підготовки авіаційних фахівців в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій дисертантки дають змогу визначити наукову достовірність результатів дослідження. Нею опрацьовано значний масив наукових джерел 337 із них 44 іноземною мовою на підставі розгляду яких сформульоване власне бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і загалом не викликає сумнівів.

Значення для науки і практики отриманих результатів. Дисертаційна робота Нечепорук Я.С. містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему. Обґрунтовані у дисертації результати впроваджено в освітній процес Кременчуцького льотного коледжу Харківського Національного університету внутрішніх справ, Кіровоградського льотного училища Національного авіаційного університету, Слов'янського фахового коледжу Національного авіаційного університету, Льотної академії Національного авіаційного університету та Навчального центру ПАТ «МООК «УРГА»». Результати проведеного дослідження імплементовано в роботу з курсантами та слухачами: під час читання курсів «Іноземна мова», «Професійна англійська мова», «Основи авіації», що є в переліку обов'язкових навчальних дисциплін освітньо-професійної програми «Льотна експлуатація повітряних суден» у льотних закладах України (Національний авіаційний університет, Льотна академія НАУ, Кременчуцький льотний коледж ХНУ та ін.).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. У вступі правильно, чітко й конкретно виписано методологічний апарат дослідження, при цьому мета й завдання погоджені зі структурою та висновками роботи, а здійснений огляд проблеми дозволив представити здобуті результати.

На нашу думку, заслуговує позитивної оцінки концепція дослідження ґрунтована на *методологічному, теоретичному й практичному* концептах.

Заслуговує підтримки викладене у *першому розділі* історико-педагогічні передумови зародження вітчизняної системи підготовки авіаційних кадрів України, здійснено аналіз нормативно-правової бази щодо розвитку та функціонування льотних закладів освіти цивільної авіації та факторів формування іншомовної професійної підготовки в Україні. Досліджено головні вимоги до підготовки авіаційних фахівців, в якій реалізовувалась модель дуальної освіти, що характеризується поєднанням теоретичного навчання з набуттям практичних навичок. Охарактеризовано формування системи підготовки майбутніх авіаційних фахівців, визначено роль професорсько-викладацького складу у підготовці авіаційного персоналу.

Доведено, що у цей час відбувається пошук місця іншомовної підготовки як складової системи освіти авіаційних фахівців: від повного її заперечення (на той час авіаційні фахівці не послуговувалися іноземною мовою як професійною, що обумовлювалося відсутністю міжнародних пасажироперевезень) до визнання її обов'язковості.

Встановлено, що історію виникнення та становлення льотної іншомовної професійної підготовки слід розглядати у контексті чинників, що мали значний вплив на формування професійної авіаційної освіти у цілому:

розвиток цивільної авіації у післявоєнний період, розвиток міжнародного авіаційного співробітництва, вступ країни до Міжнародної організації цивільної авіації, а також нормативно-правове забезпечення функціонування вищих льотних навчальних закладів цивільної авіації та здійснення льотної іншомовної професійної підготовки.

Зазначимо, що Нечепорук Я.С. з'ясувала, що міжнародне співробітництво та вступ країни до Міжнародної організації цивільної авіації стали одним із факторів забезпечення планомірного розвитку міжнародної цивільної авіації, безпеки польотів на міжнародних авіалініях, обумовили необхідність володіння авіафахівцями іноземною мовою і як результат – їх готовність до здійснення професійної діяльності. Доведено, що вимоги до вивчення іноземної мови авіаційними фахівцями, визначені Міжнародною організацією цивільної авіації, знайшли відображення у законодавстві щодо особливостей підготовки льотних екіпажів до виконання міжнародних польотів.

Аналіз нормативно-правової бази щодо розвитку та функціонування вищих льотних навчальних закладів цивільної авіації здійснювався за трьома напрямками: перший – нормативні акти щодо становлення авіаційної галузі у цілому, другий □ нормативно-правові акти, які регулюють питання розвитку вищої освіти, третій – правові акти, присвячені питанням створення та функціонування вищих льотних навчальних закладів цивільної авіації.

Вважаємо, що заслуговують позитивної оцінки викладені у *другому розділі* дисертаційного дослідження розвиток іншомовної підготовки у професійній освіті льотних навчальних закладів України (середина ХХ – початок ХХІ століття) як історико-педагогічна проблема. Виокремлено і обґрунтовано періодизацію розвитку іншомовної професійної підготовки авіаційних фахівців в Україні (середина ХХ – початок ХХІ ст.). Загальнонауковий рівень методології представлений наступними підходами: *історико-педагогічний, порівняльно-історичний, хронологічний та діахронічний, феноменологічний, системний, діяльнісний, парадигмальний, антропологічний.*

Конкретно науковий рівень методології у дисертаційному дослідженні представлений такими підходами, як: особистісний, компетентнісний, акмеологічний.

Проаналізовано зміни у ставленні до іноземної мови, починаючи від усвідомлення необхідності спільної мови комунікації міжнародної цивільної авіації, введення законодавчо закріпленої стандартної фразеології, а також підвищення вимог до мовних навичок та вмій пілотів до визнання необхідності віднесення її до мови, що забезпечує безпечну професійну діяльність авіаційних фахівців; методичних змін щодо навчання іноземній мові – свідомо-практичний, інтенсивний, комунікативний, компетентнісний методи; зміни до формування навичок іншомовної підготовки в льотних навчальних закладах у визначений період; зміни державних стандартів іншомовної підготовки авіаційних фахівців; зміни вимог до професійної підготовки викладачів іноземної мови.

Особливо відзначимо в якості особистого здобутку науковиці є застосування хронологічного підходу що дозволило здійснити періодизацію досліджуваного процесу, виокремивши такі періоди: I – іншомовна підготовка у процесі зародження льотної освітньої системи цивільної авіації в умовах технічного переозброєння (1961–1970 рр.); II – міжнародне співробітництво та роль іншомовної підготовки майбутніх авіафахівців в освітній системі цивільної авіації (1971–1984 рр.); III – іншомовна підготовка під час трансформації мереж і структур загальної і вищої освіти, зокрема авіаційної (1985–1992 рр.); IV – перехід до загальноприйнятих міжнародних стандартів і вимог до іншомовної професійної льотної підготовки за часів незалежності України (1993–2007 рр.). Зміст кожного з них містив особливі історичні засади та соціально-педагогічні характеристики.

Позитивно оцінюємо викладені у *третьому розділі* дисертації теоретичні засади та термінологічний апарат дослідження. Уточнено сутність ключових понять, розглянуто особливості викладання мови для спеціальних цілей (Language for Specific Purposes) у процесі розвитку професійної іншомовної підготовки у льотних навчальних закладах, проаналізовано сучасні вимоги Міжнародної організації цивільної авіації щодо іншомовної підготовки в льотних навчальних закладах України, окреслено базові кваліфікаційні вимоги до викладачів англійської мови та до процесу професійної іншомовної підготовки фахівців авіаційної галузі.

Дисертанткою проаналізовано поняття «професійна підготовка», «готовність до діяльності», обґрунтовано поняття «професійна іншомовна підготовка майбутніх авіаційних фахівців», яка розглядається як цілісна система, що базується на органічному поєднанні традиційних та інноваційних засобів навчання за принципом їх взаємного доповнення.

Безперечно цінність має презентована система іншомовної підготовки авіаційних фахівців, яка включає наступні компоненти: зміст, методи і прийоми формування професійно значущих якостей, ефективні засоби, специфічні процесуальні принципи, методи і критерії оцінювання професійної готовності, функціонування яких детерміновано цілями професійної підготовки й принципами конструювання моделей процесу, які фокусують міжпредметні зв'язки та відносини у вирішенні педагогічних завдань такої підготовки. Акцентовано, що одним із основних завдань системи підготовки майбутніх пілотів є не тільки формування всебічно розвиненої, здатної до прийняття нестандартних рішень в особливих умовах особистості, але й формування внутрішньої готовності майбутнього фахівця до опанування професією та професійної самореалізації.

У *четвертому розділі* дисертаційного дослідження дисертанткою презентовано навчально-методичне забезпечення процесу іншомовної професійної підготовки в льотних навчальних закладах у другій половині ХХ – початку ХХІ століття. Безперечно цінність має здійснений аналіз тенденцій, змісту, форм, методів, особливостей навчально-методичного забезпечення викладання іноземної мови в льотних закладах освіти в окреслених періодах.

Відзначимо, що Нечепорук Я.С. довела, що вступ країни до лав Міжнародної організації цивільної авіації став вагомою історичною подією, яка суттєво вплинула на подальший розвиток авіаційної галузі та процес іншомовної підготовки авіаційного персоналу.

У *п'ятому розділі* визначено перспективи, тенденції та напрями модернізації іншомовної підготовки фахівців авіаційної галузі у сучасних умовах. Нечепорук Я.С. розкрито основні проблеми, перспективи, тенденції і напрями модернізації системи підготовки авіаційних фахівців у сучасних умовах. Аналіз європейського досвіду щодо підготовки авіаційного персоналу свідчить про те, що вона здійснюється згідно вимог Міжнародної організації цивільної авіації та Європейської конференції цивільної авіації (ЕСАС) та включає фахові рівні професійної підготовки льотного складу такі, як: пілот-аматор, пілот-спортсмен, приватний пілот, комерційний пілот, лінійний пілот авіакомпанії та кваліфікований пілот-інструктор.

Дисертанткою з'ясовано, що підготовка льотного персоналу в Європі та інших країнах здійснюється, як і в Україні, на базі спеціалізованих авіаційних закладів вищої освіти та на базі приватних навчальних закладів за рахунок слухача чи замовника. Вважаємо, що Україна може перейняти відповідний позитивний досвід як альтернативну форму підготовки авіаційних фахівців авіаційної галузі.

Ми позитивно оцінюємо викладені у розділі використання інформаційних та комунікаційних технологій на платформі дистанційного навчання визначено як програмне забезпечення для підтримки онлайн навчання, метою якого є створення та управління педагогічним змістом, індивідуалізоване навчання та телетьюторат.

Встановлено низку позитивних моментів, що притаманні дистанційному навчанню під час іншомовної підготовки в льотних закладах освіти. Серед них виокремлено: гнучкий графік навчання, індивідуальні консультації слухачів, можливість вибору курсу за спеціалізацією, цікавий відео-формат навчання з можливістю повторного його перегляду у будь-який час та перспективу налагодження контактів з майбутніми колегами авіаційної галузі.

Практичне значення дослідження можна класифікувати як вагомий здобуток дисертантки. Проаналізовані, систематизовані та узагальнені фактологічні матеріали, джерельна база та архівні документи можуть бути основою для майбутніх наукових робіт з історії педагогіки; для доповнення та оновлення змісту навчальних курсів з іноземної мови професійного спрямування, історії вітчизняної авіації, теорії професійної освіти, у процесі підготовки навчально-методичного матеріалу та укладанні підручників, посібників із фахових дисциплін; для використання в діяльності авіаційних закладів освіти, льотних шкіл та навчальних льотних центрів авіакомпаній, спеціалізованих мовних шкіл, що викладають авіаційну іноземну мову.

Додатки до дисертації свідчать про її багатовекторні наукові пошуки, випереджувальний підхід у своїй викладацькій діяльності, а також про

готовність і вміння організовувати спільну педагогічну дію студента і викладача.

Позитивно вражає широка апробація результатів наукового пошуку. Основні результати дослідження опубліковано у 37 наукових публікаціях (з них 31 – одноосібна), серед яких: наукові публікації, які відображають основні наукові результати докторської дисертації: 13 статей у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 4 статті у закордонних наукових періодичних виданнях; 1 монографія; 3 статті (у співавторстві) у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації: 1 навчально-методичний посібник, 15 тез.

Аналіз змісту автореферату та дисертації доводить ідентичність їх структури, логіки викладання матеріалу, відповідність основних положень та висновків за розділами підсумковим висновкам. Зміст автореферату відображає основні положення та узагальнення, що містить дисертаційне дослідження.

Отже, дисертаційна робота Нечепорук Я.С. за своїм змістом і формою є завершеним науковим дослідженням, усі поставлені на початку завдання дослідження виконано, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію привертаю увагу до окремих аспектів, що потребують уточнення, пояснення, корекції, а саме:

1. У розділ 2 «Розвиток іншомовної підготовки у професійній освіті льотних навчальних закладів України (середина ХХ – початок ХХІ століття) як історико-педагогічна проблема», на наш погляд треба більш детально приділити увагу компетентнісному підходу, який є провідним на початку ХХІ ст.

2. Дисертаційне дослідження було б покращене завдяки поглибленому вивченню у другому розділі у підрозділі 2.3. Генеза розвитку іншомовної професійної підготовки авіаційних фахівців в Україні (середина ХХ – початок ХХІ ст.) особливості застосування комунікативного підходу.

3. У розділі 3 «Теоретичні засади та термінологічний апарат дослідження» підрозділі 3.1. «Поняття «система підготовки» в галузі професійної авіаційної освіти та іншомовної підготовки як її складової» подано на 7 сторінках ЗК, СК, ПРН спеціальності 272 «Авіаційний транспорт», на наш погляд доцільно перенести у додаток, а залишити ті компетентності що стосуються іншомовної підготовки та дати аналіз варіативної складової іншомовної підготовки фахівців.

4. У четвертому розділі «Навчально-методичне забезпечення процесу іншомовної професійної підготовки в льотних навчальних закладах у другій половині ХХ – початку ХХІ ст.» заявлено про використання методу контекстуальності, але прикладів не достатньо для аналізу навчально-методичного забезпечення іншомовної професійної підготовки.

5. На загальне схвалення заслуговує обґрунтована позиція автора, щодо методологічних підходів, але хотілось би визначити ступінь впливу репрезентованих підходів, що використовувались на кожному визначеному періоді (I-IV) розвитку іншомовної професійної льотної підготовки України (середини ХХ ст. – початку ХХІ ст.).

6. Хотілось би отримати у вигляді таблиці, або графічного зображення по кожному репрезентованому періоду (I-IV) розвитку іншомовної професійної льотної підготовки України (середини ХХ ст. – початку ХХІ ст.) (типова фразеологія, особливості іншомовної лексики, комунікація між пілотом та диспетчером, швидкість мовлення, занурення в освітнє іншомовне середовище).

Водночас вважаємо, що вказані зауваження та побажання мають дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження Нечепорук Яни Сергіївни.

Висновок. На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота «Іншомовна підготовка в історії розвитку вітчизняної професійної освіти у льотних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам, передбаченим пунктами 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197, та Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор – Нечепорук Яна Сергіївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки та методики
технологічної освіти, Криворізького
державного педагогічного університету

Лариса Савченко

